

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมจากโครงการสวนสัตว์กลางคืน จังหวัด เชียงใหม่ ได้ใช้แนวคิดทางทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาใช้เป็นหลักในการพิจารณา ประกอบด้วย

1. แนวคิดผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยว
2. แนวคิดเกี่ยวกับมิติทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
3. แนวคิดการประเมินผลกระทบทางสังคม
4. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยว

การพัฒนาการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในปัจจุบันเป็นไปอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ประเทศต่างๆ พยายามนำทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ทะเล ภูเขา ป่าไม้ ซึ่งมีความงดงามตามธรรมชาติ ตลอดจน โบราณสถาน ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่ตนมียูมาไว้เป็นวัตถุดิบทางการท่องเที่ยว ทำให้รายได้ประชาชาติจากการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การสร้างงาน สร้างอาชีพ การพัฒนาระบบการคมนาคมขนส่ง รวมถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอื่นๆ ดังนั้นนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวจึงเป็นนโยบายที่สำคัญ ที่รัฐให้การสนับสนุนมาโดยตลอด ทั้งนี้เนื่องจากการท่องเที่ยวทำรายได้ให้แก่ประเทศชาติเป็นจำนวนมาก

แม้ว่าการท่องเที่ยวจะนำรายได้เข้าสู่ประเทศจำนวนมากก็ตาม แต่ถ้าหากพิจารณาในแง่ทรัพยากรธรรมชาติแล้ว อรรถธรณ กุเจริญ (อ้างใน วรรณมา วงษ์วานิช, 2546) กล่าวว่า อุตสาหกรรม การท่องเที่ยวไม่ก่อให้เกิดผลผลิตภาพที่เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจระยะยาว (Unproductive Sector) แต่กลับดึงเอาทรัพยากรส่วนรวมต่างๆ โดยเฉพาะป่าไม้ และที่ดินมาใช้ในการพัฒนาในภาคการ การท่องเที่ยว ก่อให้เกิดผลกระทบต่อความเสื่อมโทรมของทรัพยากร สร้างความไม่เท่าเทียมในการใช้ ทรัพยากรและการกระจายรายได้ เนื่องจากการกระจุกตัวอยู่ในเฉพาะกลุ่มผู้มีอิทธิพลและมี อำนาจทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจเท่านั้น และการที่ประเทศต้องสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ จำนวนมากไปกับภาคที่ไม่ให้เกิดผลผลิตภาพเช่นนี้ ย่อมจะก่อให้เกิดผลเสียทั้งทางเศรษฐกิจและ เสถียรภาพของระบบนิเวศในระยะยาว

นอกจากนี้ วรรณภา วงษ์วานิช (2546) ยังได้กล่าวถึง การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวว่าเป็นธุรกิจที่ไม่มีผลผลิตภายใต้การผลิตที่ก่อให้เกิดความเจริญเติบโต และการพัฒนาในด้านอุตสาหกรรม หากแต่เป็นภาคที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นทั้ง “ต้นทุน” และ “สินค้า” ที่สำคัญ “สินค้า” หรือ “จุดขาย” ของการท่องเที่ยวแบ่งได้ 3 ยุค คือ ยุคเริ่มต้น ซึ่งใช้ความสวยงามของธรรมชาติเป็นจุดขายสำคัญ ยุคถัดมา เป็นการขาย “ของดีของแต่ละจังหวัด” อันหมายถึง วัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนความแตกต่างของชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆ ในแต่ละภูมิภาคได้ถูกนำมาประชาสัมพันธ์และขายเป็นสินค้า และ ยุคที่สาม อันเป็นยุคปัจจุบัน เป็นยุคแห่งการขายความแปลกใหม่ และความสะดวกสบายในแหล่งธรรมชาติต่างๆ ด้วยการสร้างสิ่งก่อสร้างต่างๆ เช่น โครงการกระเช้าลอยฟ้าขึ้นคอกยสุเทพ – ปุย และ ภูกระดึง การสร้างรีสอร์ต โรงแรม สนามกอล์ฟ ยุคนี้เป็นยุคที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะป่าไม้อันเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้ถูกบุกรุกทำลายเพื่อปลูกสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่างๆ ที่สนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว

ชยันต์ ผลโลก (อ้างใน สุวณี ทรัพย์วิบูลย์ผล, 2544) ก็ได้เสนอไว้เช่นกันว่า ธุรกิจท่องเที่ยวมีลักษณะเป็นอุตสาหกรรมซึ่งพึ่งพาการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ มีการสร้างมลภาวะและจำเป็นต้องมีโครงสร้างพื้นฐานบางประการ ดังจะเห็นได้จากธุรกิจท่องเที่ยวขนาดใหญ่มีความคล้ายคลึงกับอุตสาหกรรมหนักขนาดใหญ่ที่มีการลงทุนสูงในสองลักษณะ คือ การเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต้องขยายตัวอย่างต่อเนื่อง และผลกระทบที่มีส่วนให้ชุมชนดั้งเดิมต้องปรับเปลี่ยนเป็นสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ธุรกิจท่องเที่ยวต้องบริโภคทรัพยากร 3 ประเภท ได้แก่

- (1) ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ที่ดิน อากาศ น้ำ
- (2) ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นรวมทั้งมรดกทางสิ่งก่อสร้างต่างๆ
- (3) ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

ธุรกิจการท่องเที่ยวสามารถบริโภคทรัพยากรอย่างหนักหน่วง ลักษณะการเสื่อมโทรมของทรัพยากรจะเป็นรูปแบบที่ค่อย ๆ สะสมขึ้นเรื่อยๆ แหล่งท่องเที่ยวที่ถูกท่องเที่ยวอย่างหนักจะมีอาการเสื่อมทางสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การขยายตัวของชุมชนที่ขาดการควบคุมหรือควบคุมไม่ได้ และการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมของชุมชนในพื้นที่เหล่านี้เป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นว่าระบบสังคมและโครงสร้างทางสังคมถูกกระทบจากการที่นักท่องเที่ยวจำนวนมากเกินไป รวมทั้งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในชุมชนก็ถูกกระทบจากการที่จำนวนนักท่องเที่ยวมากเกินไปเช่นเดียวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมในชุมชนที่ถูกการท่องเที่ยวบริโภคจนเกินขอบเขต ได้เช่นกัน

ดังนั้นเพื่อความอยู่รอดของการดำเนินงานธุรกิจและเพื่อกำไรสูงสุดจึงต้องคืนรน เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่ค่อนข้างจำกัดซึ่งอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งกับชุมชนท้องถิ่นเพราะมีความ

ต้องการใช้พื้นที่หรือทรัพยากรอย่างเดียวกัน ในขณะที่ทรัพยากรมีอยู่อย่างจำกัด บ่อยครั้งที่การแสวงหาผลประโยชน์ของธุรกิจท่องเที่ยวได้กีดกันคนท้องถิ่นออกจากพื้นที่ที่เขาเคยใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันหรือดำรงชีวิตอยู่ รวมถึงการท่องเที่ยวนำไปสู่การพราศวัฒนธรรมออกจากชุมชน โดยการเอาประเพณีวัฒนธรรม ในรูปแบบการแสดงออกมาขาย ข้อวิจารณ์นี้ยังไม่มีข้อยุติ อีกกรณีหนึ่งคือ ความเปลี่ยนแปลงที่ถูกกำหนดจากภายนอก โดยปราศจากการควบคุมที่เหมาะสม ดังนั้นสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของชุมชนอาจต้องประสบกับความล้มเหลวอย่างรวดเร็ว

ขณะที่ เทียนชัย มัชฌมาน(ม.ป.ป) ได้เรียบเรียงและแปลบทความในหนังสือ “Annals of Tourism Research” ซึ่งได้เสนอผลกระทบด้านบวกและด้านลบของการท่องเที่ยว แต่ได้พยายามเน้นให้มีความสนใจผลกระทบทางลบให้มากขึ้น โดยได้เสนอผลกระทบทางลบในทางเศรษฐกิจ ที่ได้โต้แย้งคำกล่าวที่ว่า “การท่องเที่ยวช่วยทำให้เกิดรายได้และมีการกระจายรายได้แก่คนในท้องถิ่น” ทั้งนี้โดยได้แสดงให้เห็นว่า สำหรับแหล่งท่องเที่ยวที่ผู้คนยังไม่ค่อยเจริญนั้นสิ่งเหล่านี้มิได้เกิดขึ้น เพราะการที่คนในท้องถิ่นขาดความรู้และประสบการณ์ในการดำเนินการท่องเที่ยว ทำให้มีความจำเป็นต้องจ้างคนต่างถิ่นที่มีระดับการพัฒนาสูงกว่า และมีความชำนาญสูงกว่ามาดำเนินงานแทน คนในท้องถิ่นเองจึงทำได้เพียงงานเล็ก ๆ มิได้มีการยกระดับความสามารถในการทำงานและสถานภาพของตนขึ้นมาได้เลย ทั้งการเปลี่ยนแปลงไปสู่อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ยังส่งผลต่อทัศนคติ พฤติกรรม และแบบแผนในการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิม

ส่วนผลกระทบทางสังคมนั้น เขาชี้ให้เห็นว่า เมื่อมีการย้ายถิ่นไปมากขึ้น จะทำให้เกิดการแข่งขันทางอาชีพมากขึ้น มีความขัดแย้งด้านวัฒนธรรมระหว่างคนในท้องถิ่นกับคนต่างถิ่น และในส่วนของวัฒนธรรม การท่องเที่ยวได้มีบทบาทช่วยให้ศิลปกรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่นไม่สูญไปตามยุคสมัย แต่ได้ทำให้ศิลปกรรมและวัฒนธรรมเหล่านี้เปลี่ยนไปสู่ “ศิลปะเพื่อการค้า” ทำให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมไว้เพื่อเป็นการท่องเที่ยว ซึ่งภายหลังก็มักประสบปัญหาการสูญเสียเอกลักษณ์และคุณค่าทางศิลปกรรม ทั้งนี้เนื่องจากบทบาทด้านการตลาดเพื่อการท่องเที่ยวได้เข้ามามีอิทธิพลมากเกินไป

ขณะเดียวกัน มนัส สุวรรณ (2538) ได้กล่าว ถึง ผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ไว้ในหนังสือ นิเวศวิทยากับการพัฒนาเศรษฐกิจ ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อทั้งในแง่บวกและแง่ลบ ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ ด้านที่แรก คือ ผลกระทบ สังคม วัฒนธรรม ประชาชนมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น มีการตื่นตัวเรื่องการศึกษา มีการอพยพโยกย้ายเพื่อโอกาสในการทำงาน มีผลต่อโครงสร้างประชากรมีการย้ายออก และ เข้า เปลี่ยนไป ปัญหาหญิงบริการ อาชญากรรม ปล้นจี้ ชิงทรัพย์ การค้ากำไรเกินควร และปัญหาการขายวัฒนธรรม ด้านที่สอง คือ ผลกระทบทางเศรษฐกิจ มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอาชีพของประชาชนจากภาคเกษตรหรือรับจ้างเข้าสู่ภาคบริการ การ

เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรบรีโภค ประชาชนมีรายได้อีจ้ขึ้น ขณะเดียวกันก็มีการใช้จ้ายมากขึ้น เช่นกัน สิ้นค้ำมีราคาแพงจ้ขึ้น ด้านสุดท้าย คือ ผลกระทบทางด้านนิเวศวิทยา สิ่งก่อสร้างที่เกิดตามมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ คือ การทำลายองค์ประกอบทางชีวภาพของพื้นที่ พืช สัตว์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศถูกทำลาย ส่งผลต่อระบบความสัมพันธ์ในระบบนิเวศได้รับผลกระทบไปด้วย ความมั่นคงของระบบนิเวศลดลง และได้ยกตัวอย่างกรณีอุทยานเขาใหญ่ ซึ่งเป็นตัวอย่างที่เด่นชัดที่แสดงให้เห็นถึงผลกระทบเชิงนิเวศที่เกิดจากการสิ่งปลูกสร้าง เช่น โรงแรม อาคารร้านค้า และสนามกอล์ฟ เพื่อบริการนักท่องเที่ยว สิ่งปลูกสร้างดังกล่าวได้ครอบคลุมพื้นที่ส่วนหนึ่งของอุทยานแห่งชาติ พืชจำนวนหนึ่ง ถูกทำลายและพืชอื่นถูกแนะนำเข้าไป สัตว์ส่วนหนึ่งได้รับผลกระทบเพราะพื้นที่สำหรับที่อยู่อาศัยและสำหรับหาอาหารจำกัดลงอีกทั้งกิจกรรมของนักท่องเที่ยวและยังกระทบต่อการดำรงชีวิตของสัตว์โดยรอบพื้นที่อีกด้วย

จากที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมหนักขนาดใหญ่ที่ดูดซับทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นรวมทั้งมรดกทางสิ่งก่อสร้าง และทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น การท่องเที่ยวสามารถบริโภคทรัพยากรอย่างหนักหน่วง การเสื่อมโทรมของทรัพยากรจะ สะสมขึ้นเรื่อยๆ แหล่งท่องเที่ยวที่ถูกท่องเที่ยวอย่างหนักจะมีอาการเสื่อมทางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม รวมถึงเกิดการขยายตัวของชุมชนที่ขาดการควบคุมหรือควบคุมไม่ได้ และจากการหลั่งไหลมาของนักท่องเที่ยวจำนวนมากยังได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อแบบแผนการดำเนินชีวิต การย้ายถิ่น การเปลี่ยนแปลงอาชีพ ความเป็นธรรมของการกระจายรายได้ นอกจากนี้ผลประโยชน์จากธุรกิจยังก่อให้เกิดความขัดแย้งของคนในชุมชนท้องถิ่น และสูญเสียความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและศิลปกรรม รวมถึงอำนาจต่อรองของชาวบ้านลดลงต้องพึ่งพาการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว ส่วนในด้านสิ่งแวดล้อมนั้น ได้เกิดการทำลายทรัพยากรป่าไม้ ดิน และระบบนิเวศ อีกด้วย

2.2 แนวคิดการประเมินผลกระทบทางสังคม

Rabel J. Burdge & Frank Vanclay (1996) ได้ให้ความหมายของการประเมินผลกระทบทางสังคมไว้คือ กระบวนการประเมินหรือการประมาณการล่วงหน้า ผลที่เกิดตามมาทางสังคมจากนโยบายหรือโครงการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการออกกฎหมายทางสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับระดับชาติ รัฐ หรือจังหวัด ผลกระทบทางสังคมจะประกอบด้วยผลทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นต่อประชากรมนุษย์หรือปัจเจกบุคคล รวมไปถึงการเปลี่ยนวิถีชีวิตของประชาชน การงาน การละเล่น การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น การจัดระเบียบ และการจัดการกับสมาชิกในสังคม ส่วน

ผลกระทบทางวัฒนธรรมเกี่ยวพันไปถึงการเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐาน คุณค่า ความเชื่อ ของปัจเจกบุคคล นั้นนำไปสู่การรับรู้ที่ถูกต้องของปัจเจกบุคคลและสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคม

ส่วน สถาบันนโยบายศึกษา (2539) กล่าวถึง การประเมินผลกระทบทางสังคม ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม เป็นการศึกษผลกระทบของโครงการที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนคนที่อาศัยในชุมชนและสังคม SIA จะคาดคะเนการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและคุณภาพชีวิตที่จะเกิดขึ้น พร้อมกับนำเสนอมาตรการในการลดผลกระทบทางสังคม เพื่อประกอบการพิจารณาทางเลือกโครงการและปรับเปลี่ยนโครงการให้สอดคล้องกับสภาพชุมชนและสังคมในพื้นที่และให้เกิดประโยชน์รวมถึงผลกระทบทางลบแก่ชุมชนและสังคมให้มากที่สุด เพื่อให้ผู้ตัดสินใจ โครงการพิจารณาว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นจะเป็นที่ยอมรับได้ และคุ้มค่ากับประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากโครงการหรือไม่ ซึ่งผลกระทบทางสังคมจะรวมปัจจัยหลายด้าน อาทิ

- ประชากร การตั้งถิ่นฐาน ความสัมพันธ์ของคนและสิ่งแวดล้อมในชุมชน
- ความเจริญเติบโตของชุมชน รายได้ อาชีพ ทรัพย์สิน การใช้ประโยชน์ ที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ บริการชุมชน สาธารณูปโภค บริการสาธารณสุขและการศึกษา สันทนาการ
- ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
- คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม ศาสนา ทัศนียภาพ ภูมิทัศน์
- การรวมกลุ่มในชุมชน ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

ขณะที่ อมรา พงศาพิชญ์ (2537) กล่าวว่า การประเมินผลกระทบทางสังคม เป็นส่วนหนึ่งของ วงจรโครงการ (Project Cycle) จะมีการประเมินเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นแรกก่อนการดำเนินโครงการ ขั้นที่สอง การติดตามประเมินผลระหว่างดำเนินโครงการ และขั้นที่สาม การประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ ซึ่งได้เน้นถึงการประเมินผลกระทบทางสังคมของการดำเนินโครงการ โดยจะกระทำพร้อมกับการศึกษาทางด้านอื่น ๆ ในขั้นตอนที่เรียกว่า Feasibility Study ซึ่งในระยะแรก ผู้ปฏิบัติไม่ได้พิจารณาประเด็นทางสังคมอย่างจริงจังนัก เนื่องจากว่าประชาชนยังไม่รู้เรื่องและมองไม่เห็นปัญหา การศึกษาจึงเพียงเป็นการตอบสนองข้อเรียกร้องของสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติหรือผู้ให้เงินกู้ การคิดมูลค่าของผลได้ทางสังคมให้สูงไว้ และการคิดมูลค่าของการสูญเสียทางสังคมจำคิดให้ต่ำไว้ เพื่อว่าการคำนวณความคุ้มทุนทางเศรษฐศาสตร์จะ ได้มีผลทำให้ตัวเลขสวยและผู้ตัดสินใจในส่วนกลางสามารถมีมติให้สร้างได้ด้วยความสบายใจ

จากปัญหาดังกล่าว นักวิชาการในแคนาดา อเมริกาเหนือ และนิวซีแลนด์จึงยอมรับกันว่า จำเป็นที่จะต้องมีการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ และพยายามปรับปรุงเทคนิควิธีการอยู่ตลอดเวลา โดยระบบการศึกษาผลกระทบทางสังคมที่ถือปฏิบัติกันเรื่อยมาประกอบด้วย

1. สสำรวจสภาพ (ประชากร ชาติพันธุ์ เศรษฐกิจ การรวมกลุ่มและเครือข่าย)
2. พฤติกรรม (ชาวบ้านมีวิถีชีวิตอย่างไร ทำอะไรบ้าง มีกิจกรรมพิเศษเมื่อใด ฯลฯ)
3. ทักษะ (ความรู้ / ความเชื่อ ความรู้สึก พฤติกรรม / กิจกรรม)
4. การตัดสินใจ (กระบวนการตัดสินใจ แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการตัดสินใจ)
5. ความต้องการ (ความต้องการพื้นฐาน-Basic needs, ความอยาก-Felt needs, Desire)

Lang & Armou (อ้างในสถาบันนโยบายการศึกษา, 2539) ก็ได้เสนอกรอบวิธีการวิจัย สำหรับการประเมินผลกระทบทางสังคมไว้ดังนี้ คือ การประเมินผลกระทบทางสังคมนั้นเป็นการนำลักษณะทางสังคมที่ดำรงอยู่ในพื้นที่ที่จะได้รับผลกระทบจากโครงการที่นำเสนอ หรือจากทางเลือกอื่น ๆ ระบุสภาพการณ์ก่อนเริ่มดำเนินโครงการ แนวโน้มปัจจุบัน และข้อกังวลห่วงใย มาคาดการณ์ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่คาดว่าจะเกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงที่คาดว่าจะมีต่อประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการและทางเลือกต่างๆ ของโครงการและทำการประเมินความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงที่คาดว่าจะเกิดต่อแต่ละกลุ่ม โดยคำนึงสภาพการณ์ทางสังคมที่กลุ่มเหล่านั้นมีประสบการณ์อยู่ในปัจจุบันที่จะเป็นไปในอนาคตและสภาพการณ์ทางสังคมที่พวกเขาปรารถนาทั้งนี้โดยพิจารณาถึงมาตรการในการลดผลกระทบนั้นด้วย สุดท้ายก็จะข้อสรุปว่าโครงการที่เสนอนั้นได้รับการยอมรับโดยทั่วไปหรือมีผลกระทบรุนแรง ตลอดจนเปรียบเทียบทางเลือกแต่ละทาง

ส่วนการศึกษา SIA ในต่างประเทศ ตามที่ สถาบันนโยบายศึกษา (2539) ได้ยกตัวอย่างมาส่วนใหญ่ก็ไม่ได้ศึกษา SIA ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของ EIA อย่างเช่น ในประเทศนิวซีแลนด์ การศึกษา SIA จะย้ถึงความสำคัญของ ค่านิยมและคุณค่าของกลุ่มคนต่าง ๆ การแยกแยะผู้รับผลประโยชน์ - ผู้เสียผลประโยชน์ และการกระจายตัวของผลประโยชน์และผลกระทบ โดยศึกษาเจาะลึกไปที่กลุ่มผู้ด้อยโอกาส และรายเอียดที่ได้จากกลุ่มต่างๆ จะใช้เป็นข้อมูลในการประสานต่อรองผลประโยชน์ หรือการศึกษา ในประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และได้ขยายขอบเขตของ SIA จากประเด็นเรื่องเศรษฐกิจ - สังคม ไปถึงเรื่องคุณภาพชีวิตซึ่งเป็นเรื่องในเชิงจิตวิสัยมากขึ้น และมีความซับซ้อนมากขึ้นในการประเมิน การสูญเสียความสัมพันธ์ภายในกลุ่มคนที่กลุ่มคนในชุมชนสูญเสียการมีส่วนร่วมและความรู้สึกที่สามารถกำหนดพัฒนาการต่างในชุมชนของตนได้น้อยลง การลดน้อยถอยลงของการที่บทบาทในกิจกรรมชุมชนและความรู้สึกถดถอยในเรื่องของการกินคือผู้ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผลกระทบทางสังคมที่ควร

คำนึงถึงด้วย ส่วน พินิจ ลากธนานนท์ (2537) ได้ยกตัวอย่างกรณีศึกษาของ AID (Agency for International Development) ที่ได้เสนอแนวทางที่เหมาะสมของการประเมินผลกระทบทางสังคมไว้ 5 ประการ คือ

1. ศึกษาสภาพทั่วไปทางสังคมและวัฒนธรรมของโครงการและประชากรในโครงการ
2. ศึกษาว่าใครคือผู้ได้รับผลประโยชน์และผลกระทบจากโครงการ
3. ศึกษาถึงศักยภาพการมีส่วนร่วมของประชากร โครงการในช่วงระหว่างการวางแผนโครงการและการดำเนินการโครงการ
4. ศึกษาความเป็นไปได้ทางสังคมและวัฒนธรรมของโครงการ
5. คาดหมายผลกระทบทางสังคมของโครงการที่จะเกิดขึ้น

รวมทั้ง กรณีศึกษาของธนาคารโลก (World Bank) กลยุทธ์ของการประเมินผลกระทบทางสังคมที่ควรจะต้องศึกษาเพื่อ โครงการพัฒนาที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของประชาชนและเพื่อปรับปรุงวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่โครงการให้ดีขึ้นมี 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นตอน การศึกษาลักษณะทางประชากร สังคมและวัฒนธรรมของผู้ได้รับประโยชน์และกลุ่มผู้สูญเสียประโยชน์ในท้องถิ่น ขั้นตอน การศึกษาถึงการจัดองค์การทางสังคมของกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ของประชากรในพื้นที่โครงการ ขั้นตอนการศึกษาเงื่อนไขการยอมรับทางวัฒนธรรมที่มีต่อโครงการพัฒนา และความสอดคล้องกับความต้องการ ความจำเป็นของกลุ่มที่คาดว่าจะได้รับประโยชน์ ขั้นตอนการเสนอแนะกลยุทธ์ทางสังคมเพื่อปรับปรุงโครงการพัฒนาให้บังเกิดผลและเหมาะสมต่อภาวะการณ์ทางสังคม และสุดท้ายคือขั้นตอนของการศึกษาข้อเท็จจริงอื่น ๆ ที่เป็นเงื่อนไขการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการ ที่จะสร้างเสริมให้เกิดประโยชน์ที่ยั่งยืน

ส่วนในประเทศไทยนั้น การศึกษา SIA ของไทยปัจจุบันยังไม่มีแบ่งแยก SIA ออกจาก EIA อย่างชัดเจนการศึกษาผลกระทบทางสังคมจะแทรกอยู่บางส่วนของการศึกษาด้านคุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์และคุณภาพชีวิต โดยสามารถแบ่งแยกได้ดังนี้ (1) การศึกษาด้านคุณค่าการใช้ประโยชน์ ประกอบด้วย สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และการคมนาคมขนส่ง (2) คุณค่าต่อคุณภาพชีวิต ประกอบด้วย สังคมและเศรษฐกิจ สุนทรียภาพ ทัศนียภาพ โบราณสถาน โบราณวัตถุ คุณค่าทางด้านประเพณี และวัฒนธรรม การตั้งถิ่นฐานใหม่ สาธารณสุขและความปลอดภัย การสูญเสียกิจกรรมที่ทางชุมชนใช้ประโยชน์จากสาธารณะ เช่น อุทยานแห่งชาติ สวนสาธารณะ การศึกษา ความปลอดภัยสาธารณะ และการย้ายที่อยู่อาศัย เป็นต้น

การทำ SIA หรือ EIA ที่ผ่านมามีปัญหาหลายประการสถาบันนโยบายศึกษา (2539) ได้เสนอไว้ 5 ประการดังนี้ ประการแรก ปัญหาเรื่องระบบและขั้นตอนในการประเมินผลกระทบ ประการที่สอง ปัญหาเรื่องการศึกษาข้อมูลที่สำคัญ โดยเฉพาะในการทำ SIA ประการที่สาม

ปัญหาเกณฑ์มาตรฐานที่ไม่แน่นอน ประการที่สี่ ปัญหาผู้จัดทำรายงาน SIA ไม่พัฒนาเทคนิคเท่าที่ควร และประการสุดท้ายปัญหาเรื่องนโยบายไม่เอื้ออำนวย

ในขณะเดียวกันก็มีนักวิชาการท่านอื่น เช่น เขียรชัย ณ นคร (2537) ยังได้เสนอว่า การศึกษา SIA นั้นควรแยก ออกจาก EIA ทั้งนี้เพราะโดยพื้นฐานของกระบวนการ EIA เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพ และชีวภาพ ซึ่งแตกต่างจากการประเมินผลกระทบทางสังคมที่น่าจะมุ่งเน้นถึง “คุณค่าหรือคุณภาพ” หรือวิถีการดำเนินชีวิตที่อาจจะต้องเปลี่ยนไป เมื่อมีการดำเนินโครงการต่าง ๆ และ ยังได้กล่าวต่อไปอีกว่าหากต้องการเสริมสร้างกระบวนการตัดสินใจของรัฐ ให้เป็นไปด้วยความรอบคอบและเหมาะสมมากยิ่งขึ้น จึงควรต้องมีการดำเนินการผลักดัน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างของข้อมูลที่จะใช้ประกอบการตัดสินใจจากเดิม ซึ่งประกอบด้วย

รายงานการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ – FS หรือความเหมาะสมของโครงการ
รายงานการศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม – EIA

โดยเพิ่มเติมข้อ 3 รายงานการศึกษาผลกระทบต่อสังคม SIA เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจขึ้นอีกส่วนหนึ่ง โดยแยกต่างหากจากการรายงานการศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงในการศึกษาผลกระทบทางสังคมต้องเปิดโอกาสในประชาชนได้มีส่วนร่วม เพื่อความหลากหลายทางความคิดและประสานประโยชน์ระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ

นอกจากนี้ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (2545) ได้เสนอไว้ตอนหนึ่งถึงข้อบกพร่องและข้อด้อยของการทำ SIA และ EIA ด้วยเหตุผลอย่างน้อย 2 ประการ คือ ประการแรก จุดอ่อนของการว่าจ้างประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นลักษณะที่เจ้าของโครงการนั้นเป็นผู้ว่าจ้างผู้วิจัยหรือผู้ประเมิน โดยไม่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านในพื้นที่หรือผู้สนใจจากสังคมภายนอกได้มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นหรือมีส่วนในการตรวจสอบ แม้ว่าเจ้าของโครงการนั้น ๆ จะอ้างว่ารับผิดชอบต่อคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ และเจ้าของทุน (กรณีต้องกู้เงิน ซึ่งโดยมากโครงการขนาดใหญ่ จะใช้เงินกู้จากต่างประเทศ) แต่รายงานผลการวิจัยที่ได้มาส่วนใหญ่แล้วมักจะเป็นการสนับสนุนให้ดำเนินโครงการทั้งสิ้น ประการที่สอง กรอบแนวคิดสิ่งแวดล้อม กระแสหลักของสังคมไทย ที่โดยมากแล้วเป็นการศึกษาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพมักจะสรุปได้ทันทีตั้งแต่เบื้องต้นว่า ผลกระทบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมด้านใดสามารถแก้ไขได้โดยวิธีการทางเทคนิคหรือโดยใช้เทคโนโลยีเสมอซึ่งเป็นการมองปัญหาและแก้ปัญหาเป็นส่วนเดียว เป็นศึกษาที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

จากที่กล่าวมาในการประเมินผลกระทบทางสังคมจึงควรแยกออกจากการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมซึ่งมีจุดมุ่งเน้นที่ต่างกัน และในฐานะที่การประเมินผลกระทบทางสังคมเป็นส่วนหนึ่งของ วงจรโครงการจึงสามารถแบ่งการประเมินเป็น 3 ขั้นตอน คือ ก่อนดำเนินโครงการ

ระหว่างดำเนินโครงการ และประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ รวมทั้งในการประเมินผลกระทบทางสังคมนั้นควรเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้สนใจได้มีโอกาสในการมีส่วนร่วม ซึ่งในแง่ของช่องทางที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม อาจมีในรูปของ การมีส่วนร่วมในการกำหนดขอบเขตในการศึกษาผลกระทบ และ การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบร่างรายงานผลการศึกษา และเสนอข้อคิดเห็นโต้แย้งหรือคัดค้านผลการศึกษาก่อนที่มีการรับรองผลการศึกษาโดยคณะกรรมการผู้เชี่ยวชาญต่อไป ส่วนการระบุดำเนินการทางสังคมนั้นเพื่อให้ผู้ดำเนินการเห็นภาพรวมของผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชุมชนให้มากที่สุด จึงต้องมีการระบุขอบเขตมิติของผลกระทบทางสังคม โดยต้องระบุดำเนินการอย่างครบถ้วนที่สุด (สำนักนโยบายศึกษา, อ้างแล้ว) โดยแนวทางการระบุดำเนินการมีดังนี้ การระบุดำเนินการของ Rabel J. Burdge (อ้างใน นโยบายนศึกษา, 2539)

1. ผลกระทบด้านประชากร

- เปลี่ยนแปลงด้านประชากร
- การอพยพแรงงานชั่วคราว
- คนที่ว่างงานตามฤดูกาล
- ความแตกต่างทางอายุ เพศ เชื้อชาติ และความแตกต่างทางกรรมพันธุ์

2. การจัดการด้านชุมชนและสถาบัน

- ทัศนคติต่อโครงการ
- กิจกรรมกลุ่มผลประโยชน์
- การเปลี่ยนแปลงเรื่อง ขนาด และ โครงสร้างของรัฐบาลท้องถิ่น
- การวางแผนและกำหนดพื้นที่สำหรับกิจกรรมต่างๆ
- ความหลากหลายของอุตสาหกรรม
- ความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจ
- การเปลี่ยนแปลงในเรื่องการให้ความยุติธรรมในการจ้างงานแก่ชนกลุ่มน้อย
- โอกาสในการประกอบอาชีพ

3. ความขัดแย้งระหว่างคนท้องถิ่นและผู้มาอยู่ใหม่

- องค์กรภายนอกท้องถิ่น
- การเกิดชนชั้นใหม่ในสังคม
- การเปลี่ยนแปลงด้านการค้า และอุตสาหกรรมใหม่ในชุมชน
- การที่คนต่างถิ่นมาพักหรืออยู่อาศัยในท้องถิ่น

4. ผลกระทบที่มีผลต่อปัจเจกบุคคลและครอบครัว
 - วิถีชีวิตประจำวันถูกทำลายลง
 - ความแตกต่างกันในด้านการปฏิบัติของศาสนา
 - การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัว
 - การล่มสลายของเครือข่ายสังคม
 - ความรับรู้ถึงความปลอดภัยและการรักษาสุขภาพของตนเอง
 - โอกาสด้านสันติภาพการ
5. ความต้องการโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน
 - การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน
 - การครอบครองที่ดินและอำนาจในการจัดการใช้สอยที่ดิน
 - ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์แหล่งโบราณคดี

อย่างไรก็ดี ในการระบุตัวแปรได้ตั้งกล่าวควรคำนึงว่าตัวแปรนี้จะใช้เป็นกรอบความคิด เป็นเสมือนแผนที่ที่จะช่วยในการสืบค้นหาผลกระทบได้อย่างรวดเร็วและไม่ควรจำกัดผลกระทบทางสังคมอยู่เฉพาะตัวแปรเหล่านี้เท่านั้น อนึ่ง การศึกษารายละเอียดของตัวแปรเหล่านี้ควรจะได้เกิดขึ้นอย่างเป็นขั้นตอนคู่ขนานกันไปกับขั้นตอนการพิจารณาดำเนินโครงการ (สำนักนโยบายศึกษา, 2539)

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับมิติทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวรรณ บัวทวน (2528) ได้กล่าวไว้ว่านักสังคมวิทยาและนักมนุษยวิทยาได้นิยามคำจำกัดความคำว่า “สังคม” (Society) ไว้เป็นจำนวนมาก และมักแตกต่างกันออกไป สังคมไม่สามารถแยกออกจากมนุษย์ได้ สังคมกับมนุษย์มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อย่าง อริสโตเติล กล่าวว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม พระพุทธเจ้าทรงได้กล่าวว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสังคม มนุษย์ไม่สามารถอยู่ตามลำพังถ้าไม่มีสังคม ในทำนองเดียวกันสังคมจะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าไม่มีมนุษย์อยู่ร่วมกัน ซึ่งมีความสัมพันธ์ติดต่อกัน ลักษณะที่สำคัญของสังคม คือ สังคมประกอบไปด้วยประชากรตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีอาณาเขตที่อยู่ร่วมกันอย่างแน่นอน มีการติดต่อกระทำระหว่างกัน มีเวลาในการอยู่ร่วมกัน มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยสรุปแล้ว สังคม หมายถึง คนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป หรือกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน มีแบบแผนในการดำเนินชีวิต (วัฒนธรรม) ในรูปแบบเดียวกัน และมีความสัมพันธ์กัน ความสัมพันธ์อาจแบ่งออกได้เป็น 3 มิติ คือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ

ในขณะที่ ชยันต์ วรรธนะภูติ (2537) ได้เสนอหลักการในการมองปรากฏการณ์ทางสังคม ไว้ในคู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา เรื่อง การกำหนดกรอบคิดในการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้ ประการแรก ปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมมี 2 ระดับ นั่นคือปรากฏการณ์ผิวหน้า ซึ่งเป็นสิ่งที่สังเกตเห็น พรรณนาหรือจำแนกปรากฏการณ์เหล่านั้นให้เป็นหมวดหมู่อย่างมีความหมาย โดยหลักการพรรณนาอย่างละเอียดจะช่วยให้เข้าใจสภาพการดำรงอยู่ กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ตลอดจนความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ หากมีการจำแนกแยกแยะละเอียดออกมากเท่าใด ยิ่งช่วยให้เข้าใจปรากฏการณ์มากขึ้นเท่านั้น ส่วนปรากฏการณ์ที่สอง เป็นปรากฏการณ์ที่อยู่เบื้องหลังของปรากฏการณ์ผิวหน้า ลึกลงไป นั่นคือ การศึกษาปรากฏการณ์เพื่อค้นหาสาเหตุที่อยู่เบื้องหลังหรือลึกลง ไม่ว่าจะ เป็นทางด้านชีวภาพหรือสังคมวัฒนธรรม ซึ่งการมองดังกล่าวเพื่อจะ ได้เข้าใจถึงปรากฏการณ์เบื้องหลัง มิได้หมายถึงการใช้ตัวแปรทางสังคม เช่น เพศ อายุ การศึกษา อาชีพมา อธิบาย หรือหาความสัมพันธ์ (correlation) ระหว่างตัวแปรเหล่านั้น แต่เป็นการมองหา คำอธิบายให้ลึกลงไปเชิงเหตุผลหรือมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ เช่น ความสัมพันธ์ ในครอบครัวรูปแบบและค่านิยมเกี่ยวกับการใช้อำนาจ ในครอบครัว รูปแบบความสัมพันธ์ทางการผลิต รวมถึงการเมือง สังคม เศรษฐกิจ

ประการที่สอง ปรากฏการณ์ทางสังคม จะต้องการมองถึงปรากฏการณ์ที่มีความสลับซับซ้อนมีมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นแบบโดด ๆ ปราศจากความสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน แต่เป็นสิ่งที่มีความ

เป็นมาทางประวัติศาสตร์ และมีเงื่อนไขต่าง ๆ เกี่ยวข้องกัน การที่เข้าใจปัญหาและปรากฏการณ์ทางสังคม ย่อมจะต้องกำหนดท่าทีในการมองปัญหาให้ชัดเจน นั่นคือจะต้องมองปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างสัมพันธ์กับปรากฏการณ์อื่น หรือมองแบบองค์รวม

ประการที่สาม โดยเหตุที่ความหมายของปรากฏการณ์ทางสังคมหนึ่งถูกกำหนดขึ้นและเข้าใจความหมายร่วมกันในกลุ่มคนซึ่งอยู่ในสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมเดียวกัน ดังนั้นในการศึกษาจะต้องตั้งคำถามเสมอว่า *ความเป็นจริงที่เห็นเป็นความเป็นจริงของใคร* ระหว่างผู้ถูกศึกษาหรือผู้ศึกษา แต่ถ้ายอมรับว่าสังคมถูกสร้างและกำหนดโดยคนในสังคม การแสวงหาความเป็นจริง และความหมายของมันก็ย่อมจะต้องอาศัยเกณฑ์หรือรหัสของคนภายใน (Insider's View) นั่นเป็นเรื่องตัดสินใจและช่วยอธิบาย

ประการที่สี่ การศึกษาการเปลี่ยนแปลงย่อมจะต้องศึกษาโดยเน้นให้มีการเปรียบเทียบ ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมหนึ่ง ๆ แตกต่างหรือเหมือนกันอย่างไร มิติของการเปรียบเทียบจะช่วยทำให้สามารถสรุปข้อมูลเกี่ยวกับปรากฏการณ์นั้นง่ายขึ้น ซึ่งการศึกษาเชิงเปรียบเทียบทำได้อย่างน้อย 3 วิธี คือ การเปรียบเทียบโดยการเลือกสังคมมากกว่าหนึ่งแห่ง หรือทำโดยเปรียบเทียบให้เห็นข้อเหมือนหรือแตกต่างกับงานศึกษาที่ผู้อื่นได้ทำไว้แล้ว หรืออีกวิธีหนึ่งโดยการให้รายละเอียดเกี่ยวกับ “บริบท” ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจปรากฏการณ์นั้นอย่างชัดเจนขึ้นเท่าที่ผ่านมา

นอกจากนั้นแล้ว อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544) ก็ได้เสนอองค์ประกอบทางสังคมไว้ใน วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน พลวัตและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา ไว้ว่า องค์ประกอบทางสังคมประกอบด้วย 4 ส่วน คือ ส่วนที่เป็น **บริบท** การมองความสัมพันธ์ทางสังคมด้านของเงื่อนไขแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อจะไม่ด่วนสรุปเป็นลักษณะทั่วไปอย่างสากล และเพื่อที่จะช่วยให้ดำเนินถึงความละเอียดอ่อนของพื้นที่ ส่วนที่เป็น **สถานะ** คือการมองความสัมพันธ์ทางสังคมจากด้านของการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในระยะสั้นหรือระยะยาว เป็นเพียงปรากฏการณ์หรือกระบวนการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ส่วนที่เป็น **แง่มุม** การมองความสัมพันธ์ทางสังคมด้านของความสำคัญของกลุ่มชน ในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของโครงสร้างทางสังคม เช่น ครอบครัว เครือญาติ ชาติพันธุ์ เพศ อายุ ศาสนา อาชีพ และแม้แต่ความเป็นปัจเจกบุคคล เป็นต้น สุดท้ายคือส่วนที่เป็น **มิติ** คือการมองความสัมพันธ์ทางสังคมจากด้านอุดมการณ์ อำนาจ วิธีการผลิต มิติด้านอุดมการณ์ นั้นเกี่ยวข้องกับการนิยามความหมายทางสังคม ซึ่งครอบคลุมถึงลักษณะการให้ความหมาย และกระบวนการให้ความหมาย ที่ปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งทาง ด้านพิธีกรรม ความเชื่อ มิติด้านอำนาจ นั้นมีนัยเกี่ยวกับการเป็นผู้กำหนด ซึ่งอาจหมายถึงการกำหนด หรือนิยามความหมายของอำนาจในการจัดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนต่าง ๆ ใน

สังคม โดยปรากฏเป็นพลัง ด้านหนึ่งในรูปของอำนาจทางศีลธรรม และอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมืองและอีกด้านในรูปของการครอบงำและการต่อต้านการครอบงำ มิติวิถีการผลิต หมายถึง การก่อรูปความสัมพันธ์ทางสังคมแบบต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่ออุดมการณ์ และการจัดสรรอำนาจในสังคม

ขณะที่นักสังคมวิทยาส่วนใหญ่เห็นว่าสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จากระยะเวลาหนึ่งไปสู่อีกระยะเวลาหนึ่ง โดยไม่มีการหยุดนิ่ง การเปลี่ยนแปลงในสังคมบางสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้าๆ ขณะที่บางสังคมเป็นไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในโครงสร้างหน้าที่ทางสังคม รวมถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อกันของสมาชิกทางสังคม โดยธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมี 3 แบบ คือ การเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการ การเปลี่ยนแปลงแบบพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงแบบปฏิวัติ ซึ่งทั้งมีปัจจัยที่สำคัญอยู่ 2 ประการ คือ

ประการแรก คือ ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่อยู่ภายในตัวบุคคล หรือกลุ่มหรือชุมชนที่ถูกผลกระทบจากปัจจัยนั้นๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบแผนพฤติกรรม ความสัมพันธ์ และการกระทำระหว่างกันทางสังคม ซึ่งบุคคล หรือ กลุ่มคน ชุมชน ไม่สามารถควบคุมได้ ปัจจัยภายนอกเหล่านั้น ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศหรือสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงด้านประชากร อิทธิพลจากวัฒนธรรมอื่นๆ ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ประการที่สอง คือ ปัจจัยภายใน เป็นปัจจัยในสังคมกระทำการเปลี่ยนแปลง หรือมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม ได้แก่ การกระทำของปัจเจกบุคคล การวางแผนการพัฒนาสังคม ระบบค่านิยมที่ส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น เอาค่านิยมเอาอย่างวัฒนธรรมอื่น เป็นต้น

อย่างไรก็ดียังพบว่ากระแส หรือพลังที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง อย่างมากมายในสังคมไทยปัจจุบัน ได้แก่ กระแสนิยมตะวันตก การผลิตเพื่อขายแทนผลิตเพื่อใช้ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ถนน ไฟฟ้า แหล่งน้ำ นโยบายการพัฒนาชนบทและการปฏิบัติการ การเพิ่มประชากรการหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตก และการเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว

เช่นเดียวกันกับ ยูว์ธน์ วุฒิเมธี (2357) ได้เสนอว่าผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นขบวนการที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อปัจจัยใหม่ สภาพแวดล้อมใหม่ โอกาสและบทบาทใหม่ที่ถูกกำหนดไว้แล้ว ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเริ่มจากปัจจัยที่เกิดขึ้นจากภายนอกชุมชน และภายในตามลำดับเมื่อลักษณะและปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแล้ว สิ่งที่เกิดตามมาด้วยเสมอ คือ ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงในระบบสังคมทุกระบบ ขณะที่ ฟองพันซ์ มณีรัตน์ (2521) เสนอว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางด้าน

โครงสร้างเศรษฐกิจ และรูปแบบการผลิต ซึ่งวิถีชีวิตที่เกี่ยวกับการผลิตเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ และสุพัตรา สุภาพ (2536) ที่มองการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีความสัมพันธ์ทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นมีผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางความคิด ความเชื่อของมนุษย์

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่าการมองปรากฏการณ์สังคมต้องมองแบบองค์รวมคือมีความเชื่อมโยงกันทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง โดยเฉพาะ ธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมมนุษย์ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิต จะทำให้เข้าใจถึงความสลับซับซ้อนของปรากฏการณ์ทางสังคม นอกจากนี้สังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาโดยไม่หยุดนิ่งอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงแบบช้า หรือ แบบรวดเร็ว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยสองประการ คือ ปัจจัยภายนอก ซึ่งเป็นปัจจัยที่ไม่สามารถควบคุมได้ ขณะที่ปัจจัยภายในเป็นปัจจัยที่สามารถควบคุมได้ ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเริ่มจากปัจจัยที่เกิดขึ้นจากภายนอกชุมชน และภายในตามลำดับเมื่อถึงขณะและปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นแล้ว สิ่งที่เกิดตามมาด้วยเสมอ คือ ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงในระบบสังคมทุกระบบ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University

All rights reserved

2.4 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.4.1 การประเมินผลกระทบทางสังคม

จากการศึกษาของ Jenifer L. Walker, Bruce Mitcell and S. Wismer เรื่อง Impact during project anticipation Molas, Indonesia: Implications for Social impact Assessment เป็นการคาดการณ์ถึงผลกระทบทางสังคมที่จะเกิดขึ้นระหว่างดำเนินโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน Molas ประเทศอินโดนีเซีย กล่าวคือ หมู่บ้าน Molas ตั้งอยู่บนชายฝั่งทะเลของจังหวัด North Sulawesi เป็นหนึ่งในสี่สิบเจ็ดจังหวัดของประเทศอินโดนีเซีย และที่อยู่ติดกับ Bunaken National Marine Park ซึ่งเป็นสวนสาธารณะที่มีโขดหินและปะการังสวยงามน่าชมเป็นอย่างมาก รัฐบาลและทางจังหวัดจึงได้มีนโยบายที่จะพัฒนาหมู่บ้าน Molas และหมู่บ้านใกล้เคียงที่อยู่ติดกับสวนสาธารณะ เพื่อรองรับการท่องเที่ยว โดยครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 70 เปอร์เซ็นต์ของหมู่บ้าน Molas รวมทั้งสร้างสนามกอล์ฟ โรงแรมระดับห้าดาว โรงแรมระดับสามดาว ศูนย์การค้า น้ำคอนโดมิเนียมสำหรับเป็นที่พักอาศัยของนักท่องเที่ยว ส่งผลให้หมู่บ้าน Molas ซึ่งมีประชาชนเป็นชนเผ่า Bantik ซึ่งเป็นชนเผ่าแรกที่ได้มาตั้งถิ่นฐานอยู่จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำนา ทำสวน รับจ้างล่าสัตว์ หาปลา ชาว Bantik จะอยู่ภายใต้กฎของชุมชน รูปแบบของการอนุรักษ์ และการจัดการทรัพยากรจะเชื่อฟังผู้อาวุโส กฎชุมชนอันหนึ่ง คือห้ามขายที่ดินที่เป็นมรดก คนภายในหมู่บ้านห้ามตัดต้นไม้ใหญ่ นुकเบิกหรือขายที่ดินที่อยู่บริเวณรอบแม่น้ำ ที่อยู่อาศัย หรือที่ดินที่มีการปกป้องคุ้มครองทางสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและส่งผลกระทบต่อชุมชนอันประกอบด้วย ผลกระทบทางชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง กฎหมาย วัฒนธรรม และจิตวิทยา ที่สำคัญคือการเปลี่ยนแปลงทั้งคุณภาพและปริมาณของผลผลิตและพื้นที่ทำการเกษตร ราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้น ชาวบ้านขายที่ดินให้กับนักลงทุนและนำเงินที่ได้มาสร้างบ้านใหม่ ลงทุนประกอบอาชีพใหม่ มีการสร้างสาธารณูปโภคโดยเฉพาะถนนเพิ่มขึ้น วิถีชีวิตเริ่มเปลี่ยนไป ประชาชนวัยหนุ่มสาวไม่ให้ความสนใจประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน ประชาชนจำนวนมากเริ่มกลัว วิตกกังวล และไม่แน่ใจว่าตนเองจะได้รับผลประโยชน์อย่างไรจากการท่องเที่ยว

2.4.2 การมองปรากฏการณ์ทางสังคม

การมองปรากฏการณ์สังคมไม่สามารถจะมองเพียงด้านใดด้านหนึ่งได้ และสามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างครอบคลุม การมองปรากฏการณ์ทางสังคมแบบองค์รวมมีความเชื่อมโยงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง โดยเฉพาะ ธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมมนุษย์ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิต จะทำให้เข้าใจถึงความสลับซับซ้อนของปรากฏการณ์

ทางสังคมได้มากขึ้น ตัวอย่างเช่น งานวิจัยไต้หวัน (2545) เรื่องแม่ผูกพันกับการกลับมาของคนหาปลา บทสรุปและความรู้เรื่องปลาของคนปากมูน ที่แสดงให้เห็นถึงผลกระทบที่เกิดจากการสร้างเขื่อนว่าเดิมชุมชนพึ่งแม่น้ำมูนทั้งในการผลิต วิถีชีวิตประจำวัน และประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น งานเนา และงานบวชนาคตามแก่ง เมื่อมีการสร้างเขื่อนชาวบ้านเองได้รับความเดือดร้อนหนัก การหายไปของปลาทำให้คนหาปลากลายเป็นคนไม่มีอาชีพ หลายคนอพยพออกจากชุมชนไปเป็นแรงงานราคาถูกทั้งภายในและภายนอกท้องถิ่น ส่วนคนที่ยังอยู่ในชุมชนหันมาเช่าที่นา ต้องขุดเจียดและเช่าหากินตามป่าโคก แหล่งรายได้หลักของชุมชนคือการทำไม้กวาด ส่วนใหญ่เป็นหนี้เนื่องจากไม่มีรายได้ และต้องใช้จ่ายค่าอาหาร โดยเฉพาะการพึ่งอาหารจากรถเร่ที่ราคาแพงและมีคุณค่าโภชนาการต่ำ สภาพเช่นนี้ ทำให้คนที่มีที่นามากกลายเป็นผู้ที่มีหลักประกันมากที่สุด เพราะอย่างน้อยที่สุดก็มีข้าวกิน การไม่มีรายได้จากการหาปลายังทำให้หลายครอบครัวไม่สามารถส่งลูกหลานเรียนได้ และต้องออกไปทำงานรับจ้างพร้อมกับครอบครัว หรือ งานวิจัยแนวทางการฟื้นฟูระบบนิเวศ วิถีชีวิตและชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูน (2545) ของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ก็เช่นเดียวกันที่ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบจากการสร้างเขื่อนมีส่วนสำคัญทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านที่สัมพันธ์กับการใช้ทรัพยากร เกิดความขัดแย้งที่ส่งผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน ระบบการผลิตภายในชุมชน รวมถึงพิธีกรรมริมนูน จำต้องเปลี่ยนแปลงไปเมื่อมีการสร้างเขื่อนปากมูน

จากตัวอย่างงานวิจัยแสดงให้เห็นว่าเมื่อสภาพแวดล้อมของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปนั้น ย่อมส่งผลกระทบต่อชุมชนไม่มากนักน้อย และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทั้งในมิติของสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ดัง โครงการสวนสัตว์กลางคืน จังหวัดเชียงใหม่ที่จะเกิดขึ้นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ก็ได้มีแนวความคิดที่จะนำทรัพยากรธรรมชาติโดยการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ เพื่อเป็นจุดขายและดึงดูดนักท่องเที่ยว หากแม้เมื่อมีการดำเนิน โครงการย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อพื้นที่และชุมชนโดยรอบ โดยเฉพาะผลกระทบทางสังคมที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนซึ่งมีส่วนสำคัญต่อวิถีชีวิตรวมถึงคุณค่าทางจิตใจซึ่งเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อน

ดังนั้นในการศึกษาผลกระทบทางสังคมจึงจำเป็นต้องศึกษาในมิติ ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยพยายามอธิบายให้เห็นความสัมพันธ์เชิงเหตุผล เชื่อมโยงเกี่ยวพันทางประวัติศาสตร์ เช่น วิถีชีวิตของชุมชน ระบบความสัมพันธ์ของครอบครัวและเครือญาติ ระบบความสัมพันธ์ทางการผลิต การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน รวมถึงความคิดเห็นต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาที่แท้จริง

2.4.3 เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยว

การศึกษาของ Raymond Noronha (อ้างใน สุรีย์ บุญญาบุหงศ์, 2539) ที่ปรึกษาโครงการด้านการท่องเที่ยวในหน่วยงานวิจัยของ World bank ซึ่งได้ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวในเชิงสังคมวิทยา และได้เรียบเรียงไว้ใน “Social and Culture Dimension of Tourism” สรุปว่า การท่องเที่ยวจัดเป็นแนวทางที่สำคัญทางหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นแนวทางที่ยอมรับและตระหนักกัน โดยทั่วไป แต่ในด้านผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้น ยังไม่เป็นที่ยอมรับกัน ทั้งที่การท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบต่อเนื่องหลายประการ อาทิ การก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีไว้บริการแก่นักท่องเที่ยว ได้ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เกิดการสูญเสียที่ดินที่เป็นที่เกิดและอยู่อาศัยของคนท้องถิ่นแก่คนต่างถิ่นเข้ามาลงทุน และส่งผลทำให้เกิดการย้ายถิ่นเข้าและออก การเปลี่ยนแปลงอาชีพ ตลอดจนแบบแผนในการดำเนินชีวิต

ขณะที่ศ สันตสมบัติ (2544) ได้ทำการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร ของชุมชนท้องถิ่นหรือกลุ่มชาติพันธุ์ ต่างๆ ที่มีอยู่อย่างหลากหลายในจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยพยายามชี้ให้เห็นว่า การท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตระบบเศรษฐกิจ และการจัดการทรัพยากรของชุมชน คือ แบบแผนการดำเนินชีวิตที่เป็น ไปในลักษณะของการลอกเลียนแบบนักท่องเที่ยว การสูญเสียความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความเป็นตัวตน ความไม่เท่าเทียมจากการกระจายผลประโยชน์ คือเลือกที่จะหยิบยื่นผลประโยชน์ให้กับกลุ่มผู้นำเพียงไม่กี่คนในหมู่บ้านที่เอื้อประโยชน์ให้ การขาดแคลนน้ำของคนในชุมชน โดยเฉพาะหน้าแล้งจากการที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเข้ามาร่วมใช้ รวมถึงความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมได้แก่ ขยะ น้ำเสีย จากปัญหาที่เกิดขึ้นชุมชนเองก็ได้มีการปรับตัว โดยการนำเอาอุดมการณ์ ความเชื่อ และพิธีกรรม ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และเพื่อนบ้าน รวมถึงภูมิปัญญาวิถีคิดอย่างเป็นระบบ ระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างคนกับระบบนิเวศที่สั่งสมประสบการณ์มาหลายชั่วอายุ มาเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะอนุรักษ์และรักษา ความเป็นตัวตนของชุมชนรวมทั้งความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่ต่อไป

นอกจากนี้ ชยันต์ วรรธนะภูติ ได้กล่าวไว้ใน “เวทีผู้ถูกท่องเที่ยว” ว่าธุรกิจการท่องเที่ยวได้ทำรายได้หลักเงินเข้าสู่ประเทศจำนวนมาก ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและภาพตัวเลขที่สวยงามได้ทำให้หลายฝ่ายหลงระเผลอ และเชื่อว่าธุรกิจท่องเที่ยวจะก่อให้เกิดการกระจายรายได้แก่ท้องถิ่น โดยลืมนึกถึงผลเสียที่ตามมา ที่มีต่อวัฒนธรรมและวิถีต่อชุมชนในท้องถิ่นซึ่งพบว่า การท่องเที่ยวกลับเป็นตัวเร่งกระตุ้นให้เกิดลัทธิการบริโภคนิยมเจริญเติบโตมากขึ้น และทำลายวัฒนธรรมชุมชนของชาวบ้านลง จากแต่เดิมที่เคยพึ่งตนเองได้จากการเกษตรกลับต้องพึ่งรายได้จากการท่องเที่ยว

(ซึ่งบางครั้งไม่มีความแน่นอน ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจภายในประเทศ และโลกในขณะนั้น) ทำให้อำนาจต่อรองของชาวบ้านลดลง ชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนต้องพึ่งพาการท่องเที่ยวแต่เพียงอย่างเดียว โดยนอกเหนือจากการพึ่งพิงรายได้แล้ว ชาวบ้านยังต้องกระทำตามที่ผู้สั่งให้ทำด้วย ทำให้อำนาจต่อรองชาวบ้านต่ำลงไป

เช่นเดียวกับ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536) ได้กล่าวถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น ใน “ท่องเที่ยวบุญบังไฟอีสาน: บุญบังไฟต้องรับใช้ชาวโยธธาไม่ใช่ชาวโยธธารับใช้บุญบังไฟ” ว่าผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น จะเพิ่งถึงไปที่ 3 ประเด็น คือ ประเด็นแรก คือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างแบบแผนวิถีชีวิต และค่านิยมที่แตกต่างกันระหว่างนักท่องเที่ยวและคนท้องถิ่น ประเด็นที่สอง กำลังซื้อมหาศาลของนักท่องเที่ยวไปกำหนดความเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และระบบค่านิยมที่แตกต่างกันระหว่างนักท่องเที่ยวและค่านิยมของคนท้องถิ่น ประเด็นสุดท้าย คือ ตลาดหลักของการผลิต เช่น ประเพณี พิธีกรรม งานฉลองและบริการ สินค้า ตลอดจนแหล่งท่องเที่ยว กลายเป็นนักท่องเที่ยว จึงทำให้สิ่งเหล่านี้ไม่มีฐานอยู่ชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังเป็นหนึ่งในปัจจัยต่างๆ ที่ไปเร่งการสลายตัวของวัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมชุมชนนั้นมีเหตุที่จะต้องสลายตัวอยู่แล้ว แต่การท่องเที่ยวเข้ามาช่วยเร่งสลายตัวของวัฒนธรรมให้เร็วขึ้น เช่นเดียวกับ Santos (1982) ได้เสนอไว้ใน “Social and Economic Impact of Tourism” ว่าการท่องเที่ยวมีบทบาทชัดเจนในแง่การเป็นตัวเร่งให้เปลี่ยนแปลงในด้านสังคม และวัฒนธรรม เกิดได้รวดเร็วยิ่งขึ้น เพราะการท่องเที่ยวได้นำเข้าของวัฒนธรรมทั้งสองฝ่ายมาเผชิญหน้ากัน

งานวิจัยเรื่อง เกาะปันหยี : เวนิเจอร์กรรมกลางน้ำ เป็นการศึกษาโครงสร้างพลวัตวัฒนธรรมในการผลิตและวัฒนธรรมในการบริโภคของชาวเกาะปันหยี อำเภอเมือง จังหวัดพังงา ของ พิทยาบุษรารัตน์ (2544) ก็เป็นงานวิจัยอีกชิ้นหนึ่ง ที่สะท้อนให้เห็นผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อระบบการผลิตและวัฒนธรรมในการบริโภค กล่าวคือ ในอดีตชุมชนปันหยีเป็นชุมชนปิด ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพทางธรรมชาติและมีเอกลักษณ์ภายใต้บริบทของศาสนาอิสลามและอาชีพการประมงจากระบบการผลิตที่เคยผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ มีเป้าหมายของการผลิตเพื่อกิน เพื่ออยู่ มีระบบความเชื่อ ระบบคุณค่า และมีศาสนาเป็นฐานในการดำรงชีวิตภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติอันแน่นแฟ้น เมื่อมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ทำให้เกิดการการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำกิน และระบบการผลิต ทั้งนี้เกิดจากการแข่งขันทรัพยากรระหว่างคนภายนอกกับคนในชุมชน ระหว่างรัฐกับชุมชน ระบบการผลิตปรับเปลี่ยนเน้นการบริโภคที่ตอบสนองความต้องการอย่างไม่มีขีดจำกัด ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติขาดหายไปเป็นความสัมพันธ์เชิงผลประโยชน์เข้ามาแทนที่ ในขณะที่เดียวกันทรัพยากรธรรมชาติก็ลดลงอย่าง

รวดเร็ว ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนอ่อนแอทั้งจากการไหลออกของทรัพยากรมนุษย์ การดูแลสุขภาพ และการสูญเสียอำนาจในการจัดการทรัพยากร

ส่วนงานวิจัยของ ปุสดี อากมานนท์ และคณะ (อ้างใน ยศ สันตสมบัติ, 2544) ที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงรายได้จากการจากท่องเที่ยวของทัวร์ป่า ก็มีลักษณะเช่นเดียวกับการท่องเที่ยวอื่นๆ นั่นคือรายได้จากการท่องเที่ยวตกอยู่กับผู้ประกอบการ เช่น บริษัทนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ ตลอดจนผู้นำจำนวนน้อยที่สามารถฉกฉวยโอกาสหาผลประโยชน์ส่วนตนได้ ในขณะที่ชาวบ้านในท้องถิ่นกลับได้รับค่าตอบแทนเฉลี่ยเพียงคนละ 20 – 30 บาทต่อวันเท่านั้น แต่ต้องแบกรับผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวซึ่งส่งผลให้สินค้าเครื่องอุปโภคและบริโภคและอาหารมีราคาแพงขึ้นอย่างต่อเนื่อง การกระจุกตัวของผลประโยชน์ในแวดวงของคนเพียงน้อยนิดยังก่อให้เกิดความบาดหมางและความขัดแย้งและส่งผลให้ความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น การนับถือผู้อาวุโส และระบบเครือญาติเริ่มคลอนแคลน อันเป็นจุดเริ่มต้นของการเสื่อมถอยของระบบความเชื่อและวัฒนธรรมประเพณี ของชุมชน

อภิญา จิตรวงศ์นันท์ (2546) ก็เช่นกัน ได้ชี้ให้เห็นว่า การท่องเที่ยวนั้นก็ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนลำน้าว้า จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นไปอย่างช้าๆ ขณะที่ชุมชนได้มีการปรับตัวยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และความสามารถในการปรับตัวที่แตกต่างกันทำให้คนภายในชุมชนบางกลุ่มได้รับผลประโยชน์ดังกล่าวและอีกส่วนหนึ่งไม่ได้รับผลประโยชน์อะไรเลย และยังคงมีวิถีชีวิตดั้งเดิม จากการเปลี่ยนแปลงส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนลำน้าว้า คือ ความไม่เสมอภาคของรายได้ที่ได้จากการท่องเที่ยว รายได้จะกระจุกตัวอยู่ที่กลุ่มที่มีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเท่านั้น เช่น คนบังคับแพยางและแพไม้ไผ่ ความไม่เสมอภาคในการใช้ประโยชน์ระหว่างชาวบ้านกับนักท่องเที่ยวในการเข้าถึงทรัพยากร คือ ลำน้าว้าใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวบริการให้แก่นักท่องเที่ยวในขณะที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ในการหาปลาจับปลา ยังมีข้อจำกัด โดยเฉพาะในช่วงที่มีนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ความหลากหลายทางชีวภาพและแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนถูกทำลายจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของนักท่องเที่ยว

และงานวิจัย เรื่องผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อการใช้ที่ดินจังหวัดเพชรบุรี ของ ประภาวดี เผ่าทองจีน และวรรณศิลป์ พิรพันธ์ ได้แสดงให้เห็นว่า การท่องเที่ยวในจังหวัดเพชรบุรี ก่อให้เกิดการขยายตัวของอสังหาริมทรัพย์ที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นจุดขาย ซึ่งอยู่ในรูปคอนโดมิเนียม สนามกอล์ฟ และที่ดินจัดสรร การขยายตัวของการใช้ที่ดินเพื่อการท่องเที่ยวส่วนใหญ่เกิดขึ้นในพื้นที่ใกล้แหล่งท่องเที่ยว ส่วนผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้นเกิดขึ้น ใน 2 ลักษณะ คือ ผลกระทบทางบวก ได้แก่ การมีแหล่งนันทนาการเพิ่มขึ้น เกิดการจ้างงาน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เพิ่มความสะดวกสบายด้านการบริการท่องเที่ยว เกิดการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างคุ้มค่า และผลกระทบทางลบ

ได้แก่ การสูญเสียพื้นที่เกษตร ประกอบด้วย ผลผลิตทางเกษตรลดลง วิธีชีวิตความเป็นอยู่ เปลี่ยนเป็นสังคมเมืองมากขึ้น การสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ เกิดการขัดแย้งการใช้ประโยชน์ที่ดิน ประกอบด้วย การขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร เกิดการขยายตัวของพื้นที่ปลูกสร้างโดยปราศจากการควบคุม ประกอบด้วย ขาดแคลนน้ำประปา น้ำใช้ การบดบังและทำลายทัศนียภาพ คุณภาพน้ำเสื่อมโทรม การพังทลายของดิน เกิดอุปสรรคต่อการจัดระบบ โครงข่ายสาธารณูปโภค การจราจรคับคั่ง ปัญหาขยะและความสะอาด การกว้านซื้อที่ดิน มูลค่าที่ดินแพงเกินจริง และการขาดแคลนแรงงานภาคเกษตรกรรม การเกิดพื้นที่ทิ้งร้างไม่ได้ประโยชน์ เกิดการรุกป่าพื้นที่สาธารณะ และสูญเสียพื้นที่ป่าชายเลน

2.4.4 โครงการสวนสัตว์กลางคืน

เครือข่ายเชียงใหม่เขียว (2545) ได้จัดทำเอกสาร ปัญหาและความไม่เหมาะสมของโครงการ จัดตั้งสวนสัตว์กลางคืน ซึ่งชี้ให้เห็นการดำเนิน โครงการสวนสัตว์กลางคืนนั้นมีปัญหาและความไม่เหมาะสมหลายประการ คือ

ประการแรก คือ ความไม่เหมาะสมทางกายภาพ ของพื้นที่เนื่องจากพื้นที่ดำเนินโครงการ เนื่องจาก โครงการสวนสัตว์กลางคืนมีแผนการใช้พื้นที่ทั้งหมดเกือบ 10,000 ไร่ ในเขตอุทยานแห่งชาติสุเทพ – ปุย ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวมีมติคณะรัฐมนตรีกำหนดพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นคุณภาพชั้นที่ 1 เอ ซึ่งปรากฏอยู่ในปี พ.ศ. 2535 จำเป็นต้องสงวนรักษาไว้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร และเป็นทรัพยากรป่าไม้ของประเทศ ห้ามไม่ให้เปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าอย่างเด็ดขาด

ประการที่สอง ปัญหาการขาดแคลนน้ำ แหล่งน้ำเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการจัดทำโครงการสวนสัตว์กลางคืน เนื่องจากบริเวณพื้นที่ดังกล่าวไม่ดูดซับน้ำ จึงต้องใช้น้ำปริมาณมาก ซึ่งจำเป็นต้องหาน้ำมาเติมให้เต็มโดยตลอด และมีแผนการแก้ปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำด้วยการขอซื้อน้ำจากแหล่งภายนอก คือ คลองชลประทานแม่แตง – หางดง ได้มีการติดต่อขอทราบราคาซื้อน้ำในอัตราลูกบาศก์เมตรละ 50 สตางค์ ขณะที่คลองส่งน้ำดังกล่าวได้วางระบบเพื่อกระจายน้ำไปยังพื้นที่รองรับในภาคเกษตรกรรมถึง 15 โซน มีจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 12,483 ราย มีจำนวนกลุ่มย่อย 205 กลุ่ม และมีพื้นที่รองรับน้ำทั้งสิ้น 26,384,592 ไร่ ซึ่งปัจจุบันพื้นที่รองรับน้ำดังกล่าวมีปัญหาการขาดแคลนน้ำเป็นประจำทุกปี หากมีการนำน้ำจากคลองชลประทานแม่แตง – หางดง มาสนองความต้องการของสวนสัตว์กลางคืนและกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในปริมาณมากตลอดทั้งปี อาจก่อให้เกิดปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรน้ำ ระหว่างผู้ประกอบการสวนสัตว์กลางคืนทั้งภาครัฐและภาคเอกชน กับเกษตรกรในพื้นที่รับน้ำทั้ง 5 อำเภอ และอาจนำไปสู่ปัญหาสังคมอย่างรุนแรงได้

ประการที่สาม ขัดต่อรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ในมาตราที่ 46, 56, 59, 62, 70 และ 290 และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 โครงการที่มีขนาดใหญ่ ใช้งบประมาณและต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติสูง อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพ อนามัย และคุณภาพชีวิตของผู้คน ต้องมีการศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและผลกระทบทางสังคม

ประการที่สี่ ขัดต่อแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การก่อสร้างสวนสัตว์กลางคืนในพื้นที่สวนพฤกษศาสตร์วรรณคดี เป็นการระดมทุนจากนักธุรกิจผู้ประกอบการที่เล็งผลเลิศเฉพาะประโยชน์ในเชิงธุรกิจ เป็นการจัดสวนสัตว์ในเชิงธุรกิจอย่างเต็มรูปแบบ นำสัตว์ป่าเป็นจุดขายดึงดูดนักท่องเที่ยว แปรสวนสัตว์ให้เป็นแหล่งบันเทิงท่องเที่ยวยามราตรี รวมทั้งเป็นตลาดสินค้า มิใช่มุ่งเน้นส่งเสริมให้สวนสัตว์เป็นสถานที่นันทนาการและการศึกษาธรรมชาติวิทยา นิเวศวิทยา วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม ชีววิทยา สัตววิทยา และภูมิสถาปัตยกรรม อันเป็นหลักสำคัญในการจัดการสวนสัตว์ ประกอบกับการลงทุนประกอบการ ไม่ได้ผนวกต้นทุนฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันได้แก่ พื้นที่ดินและป่าไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย รวมทั้งพืชพรรณความหลากหลายทางชีวภาพในสวนพฤกษศาสตร์วรรณคดีไว้อีกด้วย

ขณะที่สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2546) ได้จัดทำเอกสารแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อม โครงการสวนสัตว์กลางคืน จังหวัดเชียงใหม่ โดยได้เสนอว่าโครงการสวนสัตว์กลางคืน ถือว่าเป็นอีกทางเลือกหนึ่งให้นักท่องเที่ยวได้เลือกใช้บริการเพื่อการท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจ รวมถึงการสร้างภาพลักษณ์และความเข้าใจอันดีในการอนุรักษ์สัตว์ป่าของประชาชนชาวเชียงใหม่และของประเทศ และได้เสนอแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบด้วยการจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่โครงการและภายนอกโครงการ โดย

การจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่โครงการ ประกอบด้วย หนึ่ง การจัดหาน้ำเพื่ออุปโภคและบริโภค โดยการดำเนินการ ก่อสร้างฝายน้ำล้น เพื่อผันน้ำมาเก็บไว้ในอ่างเก็บน้ำ สร้างแหล่งกักเก็บน้ำในบริเวณโครงการ 5 แห่ง และเจาะบ่อน้ำบาดาลในพื้นที่โครงการ จำนวน 6 บ่อ แบ่งเป็น ระบบประปาเพื่ออุปโภคและบริโภค 3 บ่อ สำรองไว้ในช่วงวิกฤตน้ำ 3 บ่อ และจะมีการปรับปรุงอ่างเก็บน้ำในพื้นที่โครงการที่มีอยู่เดิม ให้เก็บน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนการดูแลรักษาคุณภาพน้ำจะทำการตรวจสอบคุณภาพอย่างสม่ำเสมอ ขณะที่การจัดการน้ำเสีย นั้นจะมีสร้างห้องน้ำ – ห้องสูบน้ำให้เพียงพอกับคนงานและนักท่องเที่ยว และให้ถูกสุขลักษณะ และจัดสร้างระบบบำบัดน้ำเสียขั้นต้นควบคู่ไปกับระบบบำบัดน้ำเสียแบบเร่งตะกอนเร่ง และระบบบำบัดน้ำเสียเคมี มีการตรวจสอบคุณภาพน้ำทั้งเป็นระยะ ๆ และนำน้ำทิ้งที่ผ่านการบำบัดกลับใช้ประโยชน์ให้ได้ร้อยละร้อย เช่นน้ำไปรดต้นไม้หรือพืชคลุมดิน สอง การจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลมีการจัดหาภาชนะรองรับ

ขยะไม่เกิน 50 ลิตร เพื่อสะดวกในการขนย้าย แยกประเภทขยะเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) และเวียนใช้ (Reuse) ขยะติดเชื้อจากโรงพยาบาลสัตว์ต้องแยกจัดเก็บและประสานงานกับโรงพยาบาลที่มีเตาเผาขยะติดเชื้อรับไปกำจัด มีการกำหนดมาตรการสำหรับนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการให้ใช้ภาชนะใส่อาหารที่ย่อยสลายได้ง่ายหรือนำกลับมาใช้ใหม่ได้ สาม การจัดการจราจร ปรับปรุงเส้นทางที่มีอยู่เดิมให้อยู่ในสภาพที่ปลอดภัยและเหมาะสมกับกิจกรรมการท่องเที่ยวชมสวนสัตว์กลางคืน เมื่อก่อสร้างโครงการเสร็จจะไม่อนุญาตให้รถบรรทุกขนาดใหญ่หรือรถยนต์ของนักท่องเที่ยววิ่งภายในโครงการ และไม่ตัดถนนเพิ่มโดยไม่จำเป็น สี่ การจัดการคุณภาพอากาศและเสียง ต้องดับเครื่องยนต์ทันทีเมื่อจอดรถในพื้นที่โครงการ สนับสนุนให้ใช้จักรยาน รถรางและรถรางไฟฟ้า เรือที่ใช้ไม่มีเสียงดัง และมีการตรวจวัดความระดับความดังของเสียงในพื้นที่ที่มีความอ่อนไหว เช่น วัดคอยแก้วและคอยเปาซึ่งอยู่ติดกับโครงการ ห้า การจัดการทรัพยากรป่าไม้ เนื่องจากพื้นที่โครงการอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติคอยสุเทพ – ปุย ดังนั้นจะมีการดำเนินการตามพระราชบัญญัติแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ส่วนพื้นที่สวนพฤกษศาสตร์ฯ ที่เหลือจะจัดให้ประชาชนได้เข้าไปใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์เดิม และจะหลีกเลี่ยงการตัดต้นไม้ใหญ่ โดยไม่จำเป็น มีการปลูกทดแทนพร้อมกับขยายพันธุ์ไม้ที่เป็นอาหารสัตว์ประเภทต่างๆ หก การจัดการทรัพยากรสัตว์ป่า ป้องกันการลักลอบล่าสัตว์ป่าของชาวบ้านและคนงานก่อสร้าง รวมฟื้นฟูสภาพป่าโดยปลูกต้นไม้ที่เป็นอาหารสัตว์ป่า เจ็ด การจัดการทรัพยากรประมง อนุรักษ์พันธุ์ปลาหายากและปลาท้องถิ่น รวมถึงกิจกรรมการตกปลาของนักท่องเที่ยวจะมีการควบคุมพันธุ์และปริมาณของปลาที่ตกได้ให้เหมาะสม ในอ่างเก็บน้ำห้วยไร่ แปร การจัดการทรัพยากรดิน เนื่องจากพื้นที่ในโครงการเอื้ออำนวยต่อการชะล้างพังทลายของหน้าดินได้ง่าย จึงมีการป้องกันการกัดเซาะและการพังทลายของดิน โดยการอนุรักษ์โดยวิธีกล (Mechanical Control) และวิธีการอนุรักษ์โดยพืช (Vegetable Control) เก้า การจัดการอุทกวิทยา ปรับปรุงอ่างเก็บน้ำในพื้นที่โครงการให้มีความจุเก็บกักน้ำได้เพิ่มมากขึ้น มีการสร้างเขื่อนเล็ก ๆ ตามเส้นทางระบายน้ำและเพื่อชะลอการไหลของน้ำ

การจัดการสิ่งแวดล้อมพื้นที่โดยรอบโครงการ เนื่องจากมีชุมชนที่อยู่โดยรอบโครงการสวนสัตว์กลางคืน จำนวน 5 ตำบล (ตำบลน้ำแพร่ ตำบลสันผักหวาน ตำบลสุเทพ ตำบลแม่เหียะ และตำบลหนองควาย) และมี 2 ตำบลที่มีพื้นที่ติดกับโครงการ คือ ตำบลแม่เหียะ และตำบลหนองควาย ซึ่งมีประชาชนอาศัยอยู่ประมาณ 14,607 คน และ 7,845 คน รวมทั้งสิ้น 22,092 คน จึงจำเป็นต้องมีการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่อยู่โดยรอบพื้นที่โครงการด้วย ซึ่งประกอบด้วยหนึ่ง การใช้ประโยชน์จากที่ดินโดยรอบโครงการ มีการประชาสัมพันธ์ และสร้างความเข้าใจกับประชาชน ชุมชน ที่อยู่โดยรอบเพื่อให้เกิดการยอมรับการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์

จากสวนพฤกษศาสตร์มาเป็นโครงการสวนสัตว์กลางคืน และจะกำหนดมาตรการควบคุมการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยรอบโครงการเพื่อรักษาสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติไว้ และป้องกันการขยายตัวของชุมชนอย่างไร้ทิศทาง สอง จะมีการกำหนดพื้นที่กันชนภายในพื้นที่โครงการเพื่อเป็นพื้นที่กันชนระหว่างพื้นที่โครงการกับพื้นที่ภายนอก และจะมีการทำรั้วรอบโครงการจะมีการออกแบบให้เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ในแต่ละบริเวณ มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ และไม่กีดขวางทางน้ำ สาม เศรษฐกิจและสังคมของชุมชน สนับสนุนให้ประชาชนชุมชนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากโครงการมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยสนับสนุนให้ชุมชนผลิตสินค้าเพื่อจำหน่าย และพัฒนาคุณภาพของสินค้าและผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง รับคนในพื้นที่เป็นพนักงานโครงการ ส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีทักษะในการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น มัคคุเทศก์ สานต่อวัฒนธรรมและสืบทอดประเพณีท้องถิ่นโดยให้การสนับสนุนทำนุบำรุงวัดและชุมชน และ สนับสนุนนักเรียนและเยาวชนในท้องถิ่นใช้พื้นที่โครงการเป็นแหล่งการศึกษาและเพิ่มพูนความรู้ในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สี่ โครงการจะจัดให้มีปริมาณน้ำที่เพียงพอกับความต้องการของโครงการ โดยไม่กระทบกระเทือนต่อปริมาณการใช้น้ำของประชาชนที่อยู่โดยรอบ และสามารถแบ่งปันปริมาณให้กับประชาชนในช่วงที่ขาดแคลน จะทำให้ประชาชนในการสนับสนุนช่วยดูแลบำรุงรักษาแหล่งต้นน้ำและระบบท่อส่งน้ำจะสร้างขึ้นใหม่ และอ่างเก็บน้ำของส่วนราชการที่อยู่โดยรอบโครงการจะมีการปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพในการกักเก็บน้ำมากขึ้น เพื่อเป็นแหล่งน้ำสำรองของหน่วยราชการและโครงการ เจ็ด การจัดการน้ำเสียและมูลฝอย จะประสานงานกับเทศบาลนครเชียงใหม่ให้เตรียมความพร้อมในเรื่องของระบบบำบัดน้ำเสีย และขยะมูลฝอยให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพแปด การจัดการคุณภาพอากาศและเสียง ได้คาดการณ์ไว้ว่าถึงปริมาณการจราจรจะเพิ่มมากขึ้นก็ยังไม่มีความสำคัญที่จะก่อให้เกิดปัญหาด้านคุณภาพอากาศและเสียง จึงไม่ได้ระบุแนวทางในการจัดการไว้ เก้า การคมนาคมและการจราจร จะมีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมโยงพื้นที่โครงการและชุมชน โดยทำการปรับปรุงและขยายสะพาน ติดตั้งสัญญาณไฟจราจรบริเวณสี่แยกที่ติดกับถนนเลียบคลองชลประทาน ซ่อมแซมถนนให้สามารถรองรับรถโดยสารขนาดใหญ่และปริมาณการจราจรที่จะเพิ่มขึ้น มีการจำกัดความเร็วสำหรับผู้ขับขี่จักรยานที่วิ่งผ่านชุมชน สำหรับที่จอดรถจะพิจารณาเลือกตำแหน่งที่เหมาะสมไม่รบกวนชุมชน

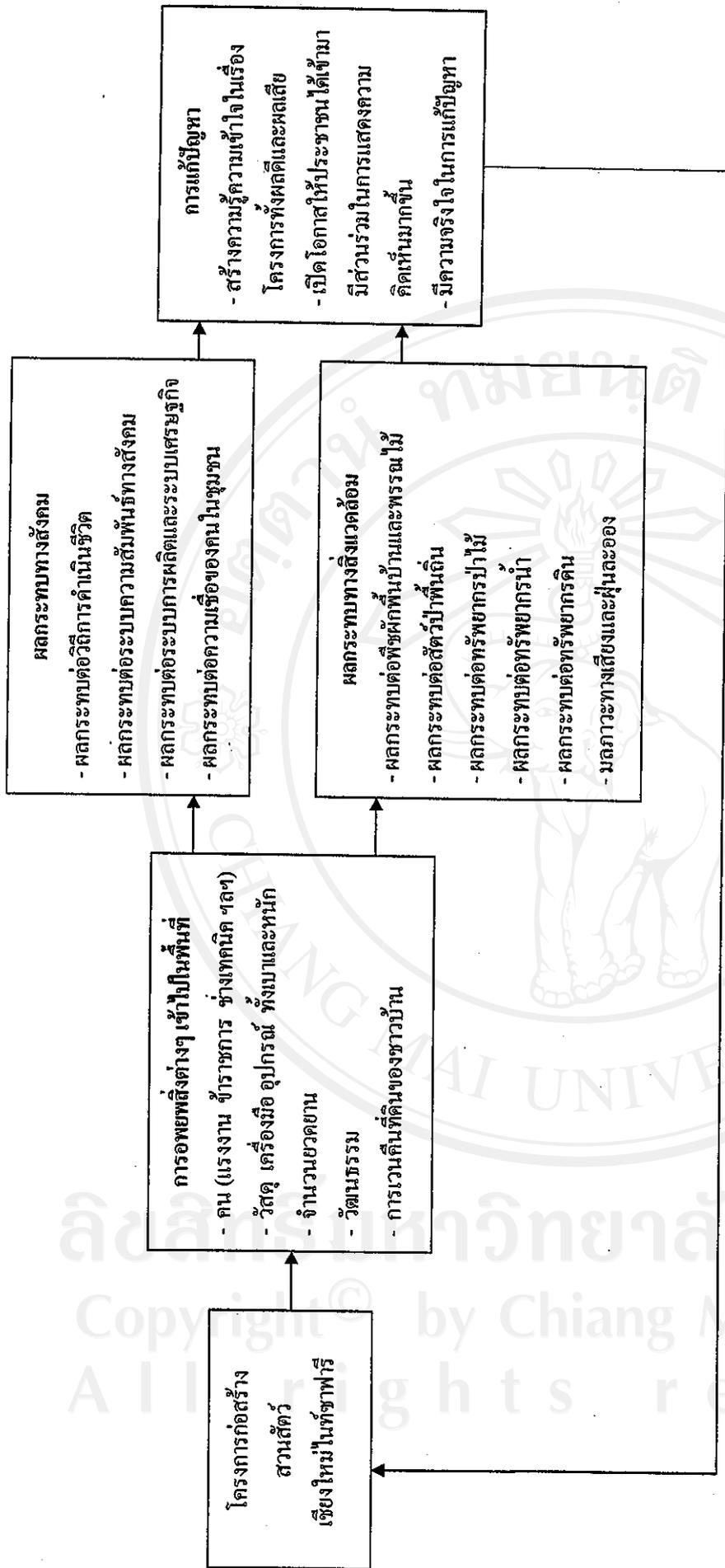
2.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้มุ่งเน้นที่จะแสดงให้เห็นถึงผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น ต่อชุมชนที่อยู่โดยรอบทั้ง 4 หมู่บ้านจากการดำเนินโครงการสวนสัตว์กลางคืน วาระหว่างที่มีการดำเนินโครงการอยู่นั้น ได้ก่อให้เกิดผลกระทบทางสังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างไรบ้างต่อชุมชน ดังนั้นในการที่จะได้มาซึ่งคำตอบจำเป็นต้องอาศัยฐานคิดที่ว่า

การประเมินผลกระทบทางสังคม หลังจากที่ได้ผู้วิจัยได้ทราบถึงข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นในของการประเมินผลกระทบทางสังคม คือ กระบวนการตัดสินใจที่ขาดการพิจารณาผลกระทบอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบทางสังคมที่มักไม่ให้ความสำคัญเท่ากับผลกระทบด้านอื่นๆ ขณะที่ผลกระทบทางสังคมนั้นมุ่งเน้นถึง "คุณค่าหรือคุณภาพ" หรือวิถีการดำเนินชีวิตที่อาจจะต้องเปลี่ยนแปลงไป เมื่อมีการดำเนินโครงการต่างๆ

สำหรับมิติทางสังคม ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดมิติทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นฐานคิดสำคัญที่ช่วยให้ผู้วิจัยได้เข้าใจถึงปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น โดยการมองปรากฏการณ์ทางสังคมนั้นต้องมองแบบองค์รวมคือมีความเชื่อมโยงกันทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง โดยเฉพาะ ธรรมชาติที่อยู่แวดล้อมมนุษย์ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจถึงความสลับซับซ้อนของปรากฏการณ์ทางสังคมได้มากขึ้น โดยพยายามอธิบายให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของคนในชุมชนขณะที่มีการดำเนินโครงการ สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากร โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ และทรัพยากรน้ำ ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่จะแสดงให้เห็นปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน ทั้งในแง่ของความ ความขัดแย้ง ความปรองดอง ความสามัคคี ความร่วมมือร่วมใจ การให้ความเคารพนับถือผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ วิธีการผลิตและความเชื่อของคนในชุมชน

ส่วนผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิต อันได้แก่ ผลกระทบความหลากหลายของพืชผัก และพรรณไม้ สัตว์ป่าพื้นถิ่น ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรดิน รวมถึงมลภาวะที่เกิดจากการดำเนินโครงการต่อชุมชน เมื่อโครงการได้ถูกกันไปใช้ในกิจกรรมดังกล่าวแล้วชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียง ก็ไม่สามารถเข้าไปใช้ในพื้นที่นั้นได้ เสมือนถูกกีดกันสิทธิที่จะเข้าไปใช้ทรัพยากรได้ดังเดิม

ผลกระทบที่ย้อนกลับ (Feed back)

ลิขสิทธิ์ © โดย Chiang Mai University
All rights reserved